

Kolankowski, Zygmunt

"Rutherford Corespondence Catalog", Lawrence Badash, New York 1974 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 24/r2, 466-467

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

uk geologicznych nie jest już mały, należałoby chyba dążyć do pewnej jego interpretacji i ukierunkowania badań pod kątem syntezy rozwoju nauk geologicznych i stopnia poznania kraju. Takie genetyczne przedstawienie rozwoju geologii powinno się stać zasadniczym celem dla zespołu historyków nauk geologicznych. Jeśli jednak wysiłki historyków geologii nie zostaną podporządkowane takiej koncepcji, nie przedkoczemy się opracowań syntetycznych, dotyczących choćby wybranych zagadnień.

Jadwiga Garbowska
(Warszawa)

NOTATKI BIBLIOGRAFICZNE

Rutherford Correspondence Catalog, Compiled by Lawrence Badaash. Center for History of Physics. National Catalog of Sources for History of Physics, report nr 3. New York 1974, VII + 174 s.

Z kilkuletnim opóźnieniem dotarła do nas interesująca publikacja: wydawnictwo Ośrodka Historii Fizyki w Nowym Jorku. Jest to opracowany przez L. Badaash'a *Katalog korespondencji Ernesta Rutherforda (1871—1937)*, wielkiego fizyka-atomisty.

Poza zwięzłą przedmową i wykazem źródeł (s. I—VII) *Katalog* składa się z dwóch zasadniczych części: katalogu korespondencji w alfabetycznym układzie korespondentów oraz spisu teje korespondencji w układzie chronologicznym. (s. 98—163). Informację podstawową uzupełniają dwa dodatki do części I i II. Taki układ *Katalogu* uznać należy za przejrzysty i spełniający warunki dostępności źródeł, które zostały objęte rejestracją.

W przedmowie wydawcy nawiązują do *Katalogu źródeł do historii fizyki kwantowej* wydanego w roku 1967¹. *Katalog* korespondencji Rutherforda powstał w oparciu o zasób mikrofilmowy Amerykańskiego Towarzystwa Fizycznego, Amerykańskiego Towarzystwa Filozoficznego oraz Amerykańskiego Instytutu Fizyki.

W przedmowie wydawca daje w największym skrócie zarys kariery naukowej E. Rutherforda. Po dzieciństwie spędzonym w rodzinnej Nowej Zelandii, przybył on w roku 1895 do Cavendish Laboratory w Cambridge jako młodszy pracownik naukowy. W latach 1898—1907 pracował w Kanadzie w Uniwersytecie w Montrealu, od 1907—1919 na Uniwersytecie w Manchesterze, w roku 1919 powrócił do Cambridge. Wśród jego bliskich współpracowników w tym okresie wymienieni są m. in. Niels Bohr, Kazimierz Fajans, James Chadwick. Jak wiadomo w tym okresie (w roku 1911) powstała koncepcja rozbicia jądra atomu. Wydawca *Katalogu* podkreśla znaczenie materiałów archiwalnych jako źródeł do historii nauki, kładąc szczególny nacisk na korespondencję będącą kopalnią wiadomości uzupełniających publikowane prace, nasświetlających atmosferę współpracy z kolegami i uczniami, organizacjami i instytucjami naukowymi.

Główny zbiór materiałów tego typu znajduje się w Bibliotece Uniwersyteckiej w Cambridge (Cambridge University Library) przeniesiony po zgonie Rutherforda z Cavendish Laboratory. Zbiór ten składa się z 12 pudeł notat wykładowych i badawczych, 70 notesów z zapiskami laboratoryjnymi oraz ok. 2400 listów oryginalnych — głównie pisanych do Rutherforda. Zbiór ten wzbogacony został o kilkadziesiąt kserokopii listów wysyłanych przez Rutherforda do różnych odbiorców. Oryginały tych listów są przechowywane w rozmaitych archiwach i bibliotekach.

Należy wspomnieć również o dwu źródłach drukowanych. Pierwsze to listy do matki, która stale mieszkała w Nowej Zelandii, opublikowane w roku 1935. Drugie

¹ Sources for History of Quantum Physics. Philadelphia 1967; por. rec. Z. Kolanowski w „Kwartalniku Historii Nauki i Techniki” 1968 Z. 1 s. 181—183.

to biografia pióra A. S. Eve, autoryzowana przez Rutherforda, w której opublikowane zostały listy do narzeczonej, również w Nowej Zelandii; w obu przypadkach brak danych o miejscu przechowywania oryginałów.

Ogłoszony przez L. Badash'a *Katalog* obejmuje zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej w Cambridge wraz z przechowywanymi tam kserokopiami, jak również listy przechowywane w różnych innych zbiorach archiwalnych i bibliotecznych nie objętych zbiorami mikrofilmowymi w Cambridge. Ogółem *Katalog* rejestruje ok. 3450 listów.

Ciekawa jest analiza rozłożenia listów w czasie. Korespondencja rozpoczyna się w 1890 roku, przy czym z lat 1890—1903 jest listów stosunkowo mało, głównie zaczerpniętych z biografii Eve'a. Od roku 1905 liczba listów wzrasta. Najwięcej jest ich z lat 1906—1915 przy czym od 1919 roku znowu ich liczba maleje. W latach 1907 i 1919 jest spora korespondencja związana ze zmianami miejsca pracy i warunków życiowych. Od roku 1915 punkt ciężkości przesuwa się na korespondencję z uczniami, kolegami i uczonymi, która to korespondencja zawiera najczęściej informacje o przebiegu badań naukowych. W latach 1925—1930, kiedy E. Rutherford był prezydentem Royal Society, korespondencja ogniskuje się wokół zagadnień organizacji nauki, przy czym liczba jej wyraźnie maleje — Badash przypuszcza iż znaczna jej część została zniszczona.

Szczególnie obszerna jest korespondencja otrzymywana od J. Chadwicka, J. Cockrofta, M. Curie, A. S. Eve, K. Fajansa, O. Hahna i kilku innych.

„Wstęp” zamykają dane bibliograficzno-historyczne dotyczące literatury poświęconej Rutherfordowi (biografie, wspomnienia itp.) przy czym podkreślić należy, że L. Badash opublikował już uprzednio korespondencję Rutherforda i Boltwooda na temat radioaktywności (1969). Autor kończy wstęp podziękowaniami i prośbą o uzupełnienia.

Wykaz źródeł obejmuje 9 pozycji drukowanych i 5 wywiadów z przyjaciółmi i współpracownikami Rutherforda — w tej liczbie również z K. Fajanssem, oraz zestawienie 41 wykorzystanych zbiorów rękopiśmiennych, głównie ze Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii z tym, że kwerendą objęto również zbiory Instytutu N. Bohra w Kopenhadze, zbiory holenderskie, z RFN, paryską kolekcję Marii-Skłodowskiej-Curie — przechowywaną w Bibliothéque Nationale, zbiory kanadyjskie, japońskie oraz archiwum Weizmana w Izraelu.

Czytelnika polskiego zainteresują przede wszystkim kontakty Rutherforda z uczonymi polskimi. Katalog odnotowuje długotrwałą wymianę korespondencji z Marią Skłodowską-Curie — 10 jej listów do E. R. i 23 listy tegoż do M. C-S. z lat 1906—1933. Drugie miejsce zajmuje wspomniany już kilkakrotnie Kazimierz Fajans: 10 listów K. F. do E. R. i 16 E. R. do K. F. z lat 1912—1931.

Tadeusz Godlewski figuruje jako autor 15 listów do E. R. z lat 1904—1921. Ponadto notowany jest list J. Danysza (1913), jeden list Stanisława Lorii (1921). Jadwiga Szmidt w latach 1915—1920 wysłała do Rutherforda 4 listy. Ponadto z osób bliskich nauce polskiej trzeba odnotować wymianę korespondencji z Ireną i Fryderykiem Joliot-Curie w latach 1931—1936; ciekawa jest obszerna korespondencja z Piotrem Kapicą — 35 listów wymienionych w latach 1921—1934.

W nawiązaniu do prośby o informacje uzupełniające wypada zaznaczyć, że *Katalog* pomija całkowicie kontakty E. Rutherforda z Ludwikiem Westensteinem (1897—1945) — polskim atomistą — współpracownikiem M. Skłodowskiej-Curie — *Katalog* pomija całkowicie kontakty E. Rutherforda z Ludwikiem Westensteinem przechowywanych w Archiwum PAN (zespół III—25) znajduje się 16 listów i 2 telegamy E. Rutherforda z lat 1925—1932, świadectwo zażyłych kontaktów między obu uczonymi.